

Tadqiqot UZ

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

CONFERENCES.UZ

28 FEVRAL
№25

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 25-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
8-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
25-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-8**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
25-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-8**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 25-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 28 февраль 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 17 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

АДАБИЁТ

1. Qurolova Inobat Juraboyevna	
ADABIYOT DARSLARIDA O'QUVCHILAR FAOLLIGINI OSHIRISH	7
2. Axrorova Maxbuba Akbarovna	
ABDULLA ORIPOV IJODIGA BIR NAZAR.....	9
3. Gulxumor Yuldasheva Tulashevna	
HALIMA XUDOYBERDIYEVANING HAYOTI VA IJODI	11
4. Сайымбетов Шарафатдин Уракбаевич	
М.СЕЙТИЯЗОВТЫҢ «ЖИГИРМА ЕКИ» ПОЭМАСЫНЫң ЖАНРЛЫҚ ҲӘМ КӨРКЕМЛИК ӨЗГЕШЕЛИКЛЕРИ	13
5. Nazqrbaeva Ulbosın Muratbaevna	
ÁDEBIYAT SABAĞÍNDA BILIM BERİWDİN NÁTIYJELIGIN ARTTÍRÍWDA DIDAKTIKALÍQ SHÍNÍGÍWLARDÍN ÁHMIYETI	15

АДАБИЁТ

ADABIYOT DARSLARIDA O'QUVCHILAR FAOLLIGINI OSHIRISH

Qurolova Inobat Juraboyevna

Namangan viloyati Pop tumani

23 – sonli umumta‘lim maktabi

Ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Tel: +94 150 47 48

Annotatsiya: Maqolada umumta‘lim maktablarining adabiyot darslarida o‘quvchilarning innovatsion faolligini oshirish, interfaol usullardan foydalanish haqida fikr bildiriladi. Matn ustida ishslash jarayonida innovatsion metodlardan foydalanish usullari taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: «Bulbul»ertagi, mustaqil ishslash, timsollarni tahlil qilish, «Venn diagrammasi», farqli jihatlarni topish.

Hozirgi kun yangiliklarga boy.Hayotimizning barcha o‘rinlarda turli-tuman o‘zgarishlarga duch kelamiz. Shuningdek, ta‘lim sohasida ham innovatsion g‘oyalar ilgari surilmoqda. O‘quvchilarni mustaqil ishslashga o‘rgatish dolzarbmasalaga aylanib bormoqda.

Ma‘lumki, adabiyot darslarida o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirishga e‘tibor qaratiladi. Barcha sinflarda jahon adabiyoti namunalarinio‘rganishga alohida soatlar ajratilgan. Jumladan, 5 – sinflarda Xans Kristian

Andersenning «Bulbul» ertagini o‘qib o‘rganamiz. Ertak matni bilan tanishgach, albatta, asardagi timsollar haqida suhabatlar tashkil qilinadi. «Bulbul» ertagida ikkiyuzlamachilik qoralanib, narsalarning asil, sarhil bo‘lishini farqlash masalasiga e‘tibor beriladi. Haqiqiy narsa yoki voqeahodisalarni qadrlash g‘oyalari ilgari surilgan.

Asardagi timsollar to‘g‘risida suhabat o‘tkazishda o‘quvchilarning fikrlari tinglanadi, ularga asar timsollari ro‘yxatini shakllantirish topshirig‘i beriladi.

Shubhasiz, o‘quvchilar ro‘yxatida Bulbul nomi bo‘ladi. Ertakda ikkita Bulbul mavjud. Biri haqiqiy, ikkinchisi esa sun‘iy. Haqiqiy bulbul o‘rmonda yashaydi, u imperatorning do‘sti , uni o‘limdan qutqaradi. U tutqunlikda yashashni xohlamaydi. Unda his-tuyg‘u mavjud. Yasama bulbulda hech qanday hislar yo‘q.

U biror kimsaga hamdard ham bo‘la olmaydi. O‘quvchilar «Venn diagrammasi» orqali qushlar timsoliga ta‘rif berishni o‘rganib oladilar.

«Venn diagrammasi» - voqealar, timsollarni 2 va 3 jihatlarini hamda umumiylarini solishtirish yoki taqqoslash, shuningdek, qarama-qarshi qo‘yish uchun qo‘llanadi. O‘quvchilarda tizimli fikrlash, solishtirish taqqoslash, tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

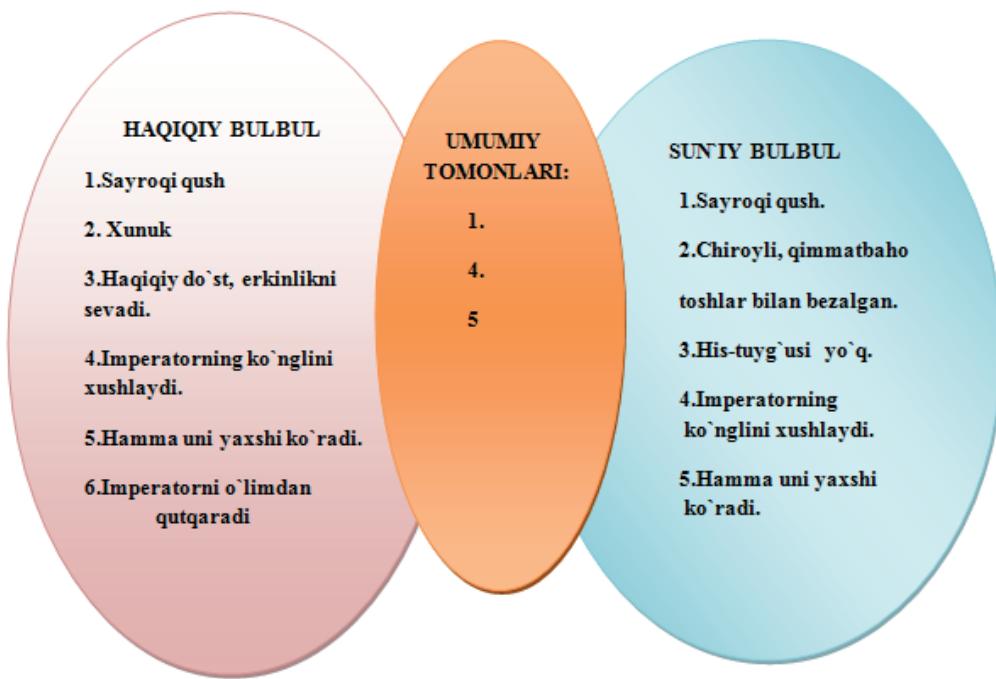
Keling, «Venn diagrammasi»ni birgalikda ko‘rib chiqamiz.

Bu usul bilan o‘quvchilarni mustaqil ishslashga o‘rgatishimiz mumkin. Har bir o‘quvchi ma‘lum yangilikni topish uchun o‘zi harakat qiladi. Albatta, bunda sinf o‘quvchilari «Bulbul » ertagi matni bilan tanishib chiqqan bo‘lishlari kerak.

1. Haqiqiy bulbul – sayroqi qush, xunuk, haqiqiy do‘st, erkinlikni sevadi, Imperatorning ko‘nglini xushlaydi, hamma uni yaxshi ko‘radi, u imperatorni o‘limdan qutqarib qoladi.

2. Sun‘iy bulbul – sayroqi qush, Chirolyi, qimmatbaho toshlar bilan bezalgan,his-tuyg‘u yo‘q, imperatorning ko‘nglini xushlaydi, hamma uni yaxshi ko‘radi.

Qushlarning umumiylarini jihatlari: sayroqi qush, imperatorning ko‘nglini xushlaydi,hamma ularni yaxshi ko‘radi.

Foydalanimagan adabiyotlar:

- 1.Adabiyot. 5-sinf darsligi.Toshkent.2017-yil
- 2.Sh.Sariyev. «Adabiyot». Metodik qo'llanma.Toshkent. 2018-yil
- 3.X.K.Andersen. «Bulbul» ertagi

ABDULLA ORIPOV IJODIGA BIR NAZAR

Axrorova Maxbuba Akbarovna
SamDU Filologiya fakulteti
Adabiyotshunoslik (o'zbek)
yo'nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek adabiyotiga katta hissa qo'shgan shoir va yozuvchi Abdulla Oripov ijodiga oid fikr mulohazalar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: A.Oripov, shoir, she'r, yozuvchi, adabiyot, asar, milliylik, mehr.

Abdulla Oripov yigirmanchi asr o'zbek she'riyatida inson qalbidagi murakkablik, ziddiyatlarni, haq-nohaqlarni,adolat razolatni teran va haqqoniy, ayniqsa o'ziga xos betakror qilib kuylagan shoir edi.

Abdulla Oripov atoqli o'zbek shoiri va jamoat arbobidir. Abdulla Oripov yangi bosqich o'zbek adabiyotiga yangicha badiiy tafakkur yo'sinlarini olib kirdi. Birga shakllanib voyaga yetgan O'zbekistonning shoir va yozuvchilar avlodi Abdulla Oripov asarlarining kuchli ta'siri ostida o'sdi. Abdulla Oripov o'z asarlarining tub mohiyati bilan Yassaviy, Navoiy, Bobur, CHO'lpon, G'ofur G'ulom idodiy an'analarining davomchisidir. Kenja shoir asarlari ustoz salaflarining zavol bilma adabiy merosi bilan uzviy bir yaxlitlikda abadiy sari davom etajak o'zbek adabiyotining o'tmishi va kelajagini bog'lovchi oltin halqadir.

SHoirning butkul ijodi tomirigacha milliy ruhi bilan sug'orilgan. Bu milliylik mahdudlik, biqqlik, faqat o'zinigina o'ylab, o'zgalarni mensimaslik yohud haqorat qilish asosiga qurilgan emas. Bu milliylik zamirida o'zbekona bag'ri kenglik, tantilik, oljanoblik va mehrparvarlik bilan bari insoniyatni baxt-saodatga, mehr-muruvvatga bo'lgan kuyunchaklik hissining uyg'unligi yotadi.

Ko'pdan-ko'p she'riy to'plamlar, dostonlar, publisistik va adabiy maqolalar, tarjima asarlar, qo'shiqlar muallifi Abdulla Oripovning ijod yo'li bir tekisda kechgani yo'q. Bu yo'lda sho'ro hukumati davrida haqiqatni ayta olmaslik azoblari-yu, aytilgandagi dashnomlar ham; hukmron mafkura ta'sirida uning g'oyalarini kuylash va milliy mustaqillik yo'lidagi fidoiy kurashlar ham bo'ladi. Biroq past-balandliklar, parvoz va qiyinchiliklar, eng asosiysi shoirning o'z xalqiga, xalqning shoiriga adoqsiz mehr-muhabbatini bir bahya ham susaytirgani yo'q. Aksincha izlanishlar xalq va shoirning bir-biriga sadoqatini yanada mustahkamladi.

Birinchi marta respublika matbuotida «Qushcha» deb atalgan she'ri chiqqan paytda Abdulla Oripov talaba edi. SHoirning birinchi she'rlar to'plami «Mitti yulduz» esa 1965-yilda chop etilgan. Undan keyin «Ko'zlarim yo'lingda» (1967), «Onajon» (1969), «Ruhim» (1969), «O'zbekiston», «Qasida» (1972), «Xotirot» (1974), «Yurtim shamoli» (1974), «Jannatga yo'l» (1978), «Hayrat» (1979), «Hakim va ajal» (1980), «Najot qal'asi» (1981), «Yillar armoni» (1983), «Haj daftari» (1992), «Saylanma» (1996), «Sohibqiron» (1996), to'rt tomlik «Tanlangan asarlar» (2000-2001) singari qator kitoblari bosilib chiqdi.

1984-yilda nashr etilgan «Yillar armoni» to'plami shoirning deyarli chorak asr davomida yozgan sara asarlari, sara namunalaridan tuzildi va ma'lum darajada muallifning armonli yillardan o'z-o'ziga kichik bir ijodiy hisoboti tarzida tashkil topdi. Abdulla Oripov o'zbek adabiyotini «Jannatga yo'l» (1978), «Ranjkom» (1980) kabi bir qator dostonlari bilan ham boyitdi.

SHoir she'rlari el, yurt tomonidan munosib taqdirlandi. SHoir Hamza nomidagi davlat mukofotiga sazovor bo'lgan. Mustaqillikka erishgan O'zbekiston Respublikasining madhiyasi Abdulla Oripov so'zi bilan aytildi. «Munojot» she'riy to'plami uchun u birinchilar qatorida Alisher Navoiy nomidagi Davlat mukofotining sovrindori bo'ldi. Mustaqilligimizning yetti yilligida unga birinchilardan bo'lib «O'zbekiston Qahramoni» degan yuksak unvon berildi.

Mustaqillik sharofati tufayli so'nggi yillarda milliy qadriyatlarimizga munosabat tubdan o'zgardi. Islom dinining insonparvarlik xususiyatlarini ulug'lash va o'rganishga e'tibor kuchaydi. Hayotdagagi bu o'zgarish A. Oripov ijodida ham o'z aksini topdi. Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy an'analarini davom ettirish hikmatomuz hadislar talqinida yozilgan qator she'rlarning lirik qahramonlari misolida yigirmanchi asr oxiridagi o'zbek she'riyatida aks ettirilgan qahramonlar olami yanada boyidi.

Abdulla Oripov xalqni dunyo adabiyotining sara namunalari bilan tanishtirish borasida ham

talay ishlarni amalga oshirdi. U Dantening «Illohiy komediya», L. Ukrainka, T. SHevchenko, N. Nekrasov, Q. Quliev, R. Hamzatov singari shoirlarning asarlarini o‘zbekchaga o‘girgan.

XX asr o‘zbek she’riyatining so‘nggi 30-35 yillik tarixidan Abdulla Oripovga qadar tanqidchilik e’tiboriga tushgan shoir kam topiladi. SHu davr she’riyati haqida fikr yuritilan biron –bir salmoqli tadqiqot, ilmiy ish, maqola, sharx, yo‘qki, unda Abdulla Oripov asarlariga munosabat bildirilmagan, she’rlari tahlil etilmagan bo‘lsa, uning ijodidan dissertasiyalar yoqlandi. SHoir asarlari qozoq, turkman, qirg‘iz, tojik, ozarbayjon, tatar, turk, boshqird, uyg‘ur, rus, ukrain, qoraqalpoq, belorus, ingliz, nemis, bulg‘or, venger singari yigirmaga yaqin tilga tarjima qilindi. «Hakim va ajal» dostoni Bayrutda ingliz tiliga tarjima qilindi.

O‘tgan asrning 60-70 yillarda Abdulla Oripov she’riyati o‘zbek millati tuyg‘ularining quruqshab qolishdan saqlab qoldi. SHuning uchun ham shoir o‘zbek she’riyatida o‘z davrini yarattdi, deyish mumkin. CHunki chinakam iste’dodgina davrning to‘siqlari, cheklovlarini yengib o‘ta oladi. Har qanday zamon unga o‘z ta’sirini o‘tkazadi.

SHoir vatan manzarasini yaltiroq so‘zlarsiz, hayqirig‘-u da’vatlarsiz samimiyl aks ettiradi. Keltirilgan misralarda sun’iylik yo‘qligi, yolg‘on bo‘lmagani uchun ham ta’sirchan va yuqumli. Bu satrlar chin insoniy sezimlarning ishonarli ifodasi ekanligi bilan esda qoladi. A. Oripov she’riyatini millat ruhining timsoliga aylantirgan sifatlardan yana biri undagi obrazlarning teran xalqchil tomirlarga egaligida. Eng murakkab holatlarni ham ulkan nazokat va yuksak madaniyat bilan ta’sirli qilib o‘zbekcha ifodalay biliш shoir she’rlarining qimmatini oshiradi. SHoir deyarli hamisha she’riy ifodaning aniq va tuyg‘ularga ta’sir ko‘rsata oladigan bo‘lishiga erishadi. A. Oripov ko‘z oldiga keltirish mushkul, ifodalash undan – da og‘ir bo‘lgan sezimlarni, mavhum tuyg‘ularni tuyumli qilib chizish borasida tengsiz mahoratga ega shoir edi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. N. Karimov. B. Nazarov. Adabiyot. 9-sinf.
2. S. Mirzaev. XX asr o‘zbek adabiyoti.
3. www.ziyouz.com

HALIMA XUDOYBERDIYEVANING HAYOTI VA IJODI

Gulxumor Yuldasheva Tulashevna

Andijon Viloyati Balqchi tumani 16-sonli umumiy o‘rta ta’lim mакtabining Ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi
Telefon: +998 94 381 71 67

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada Halima Xudoyberdiyevanining hayoti va ijoda haqida hamda "Begim, sizni tabiat..." she'rining yaratilishi haqida ham ma'lumot berishga qisqacha harakat qilingan.

Kalit so‘zlar: "Bir o‘rim soch tarixi", "Sayram baxshi aytimlari", "Hindiqushdan nola keldi", "Ilinj", "Ilk muhabbat", "Oq olmalar", "Chaman" "Issiq qor", "Gordost", "Muqaddas ayol".

Halima Xudoyberdiyeva 1947- yil 17- mayda Sirdaryo viloyatining Boyovut tumanida tug‘ildi. Otasi – Ummatqul Xudoyberdi o‘g‘li bog‘bon edi. Onasi – Sharofat Xonnazar qizi bo‘lajak shoira endi ikki yoshga to‘lganida vafot etadi. So‘ng unga xolasi – qishlog‘ining faol ayollaridan bo‘lgan Qarshigul Xonnazar qizi onalik qiladi. Otasi ham, onasi ham go‘zallikning, ezunglikning, badiiy so‘zning qadrini biladigan kishilar edi. "Uning anchagina asarlari, jumladan, "Bir o‘rim soch tarixi", "Sayram baxshi aytimlari", "Hindiqushdan nola keldi" she‘rlari, "Ilinj" dostoni aynan onayizorasi ta’sirida bitilgandir".

Bo‘lajak shoira bolaligida barcha yoshlarga xos "chiniqish maktabi"ni o‘tadi: maktabda o‘qidi, g‘o‘za yaganasi va chopig‘iga chiqdi, pilla qurti boqdi, paxta terdi, jamoat ishlarida faol qatnashgan edi.

Tabiat ato etgan iste’dod intiluvchan, urinchoq va tirishqoq qishloq qizini poytaxtga olib keldi. Halima Toshkent Davlat universiteti (hozirgi Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti)ning talabasi bo‘ldi. 1972-yili dorulfununning Jurnalistika fakultetini bitirdi. Davr bilan yelkadosh bo‘lishni istagan yosh shoira Toshkentda olgan bilimlari bilan qanoatlanmay, 1975 – 1977- yillarda Moskvadagi Oliy Adabiyot kursida saboq olishga undadi. O‘quvchilik yillaridayoq she‘rlar yoza boshlagan va o‘ziga xos iste’dodi, ifoda tarzining bo‘lakcha tarovati bilan Halima Xudoyberdiyeva Sharof Rashidovday ulkan arbob va ijodkorning e’tiboriga tushdi. Sh. Rashidov Sirdaryo viloyatining o‘sha paytdagi rahbarlariga yosh shoirani nazardan qochirmaslikni tayinlaydi.

Halimaning dastlabki she‘riy majmuasi – "Ilk muhabbat" hali talaba chog‘ida – 1969- yili chop etilgan edi. Birinchi kitobi o‘zbek she‘riyatiga tamomila o‘ziga xos shoira kirib kelayotganidan dalolat berar edi. Yosh Halima ijodga ko‘ngil ermagi emas, hayot-mamot masalasi deb qaraydi. U bir she‘rida: "Shunchaki yozmoqlik shoirga o‘lim", – deb yozadi. Shoiraning "Oq olmalar", "Chaman" kitoblari ketma-ket chop etildi. "Suyanch tog‘larim", "Bobo quyosh",

"Sadoqat", "Muqaddas ayol", "Yuragimning og‘riq nuqtalari" singari she‘riy to‘plamlari birin-ketin nashr etildi. Shoiraning she‘rlari qator chet tillariga tarjima qilingan. Uning ruschaga o‘girilgan she‘rlari "Gordost", "Beliye yabloki", "Reshimost" nomlarida Moskva va Toshkentda bosingadi. Halima Xudoyberdiyevanining "Bu kunlarga yetganlar bor" va "Turkiston onasi" she‘riy kitoblari xalqimiz mustaqillikka erishgandan keyin chop etilgan. Shoira qirg‘iz, tojik, rus, yapon, tatar shoirlari va dramaturglarining bir qancha asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilgan. Halima Xudoyberdiyeva 1990- yili "Muqaddas ayol" to‘plami uchun Respublika Davlat mukofotiga sazovor bo‘ladi. U 1985-yildan boshlab salkam o‘n yil mobaynida "Saodat" jurnalining bosh muharriri lavozimida ishlaydi. 1991-yilda Halima Xudoyberdiyevaga "O‘zbekiston xalq shoirasi" unvoni beriladi. Halima Xudoyberdiyeva she‘riyatida inson ko‘nglidagi murakkab his-tuyg‘ular, ruhiyatning g‘oyat murakkab manzaralari ta’sirchan aks etadi. Shoira "Begim, sizni tabiat..." she‘rining yaratilishi haqida shunday deb yozadi: "Shunday rivoyat ko‘nglimda yurardi. Buni bir joydan eshitganmanmi, o‘zim o‘ylab topganmanmi, aniq bilmasdim. Bir-biriga o‘ta ko‘ngil qo‘ygan, mehr-u sadoqatda tengi yo‘q er-u xotin uzoq yillar yashab, farzand ko‘rishmabdi. Uchramagan tabibi, sirlashmagan habibi qolmabdi. Turli ta’sirlar, uzoq maslahatlardan keyin xotin erining uylanmog‘iga rozi bo‘libdi. Xotin o‘z uyining to‘g‘risidagi yangi uyga kelin kelib tushgach, shom aralash, odamlarning ko‘zini xato qilib, ikki uy oralig‘idagi katta masofada butun hovli yuziga mix qoqib chiqibdi. Zora, oyog‘iga mix kirib qiynalib, hovlida yurolmasa... Zora, bu fojiali tunni yostiqni tishlab yotib bo‘lsa-da, o‘z xobgohida o‘tkazolsa... Tongda uyg‘onib

hovliga chiqqanlar o‘z uyida behush yotgan ayolni va ayol oyog‘idan oqqan qondan qip-qizil lolazorga aylangan hovli yuzini ko‘radilar. Dastlabki turtki shu – “Mixning, tig‘ning zahrini sezmay yonib boraman” satri bo‘lib, ko‘nglimni qizdirdi. Qolgani ijodkorning xayolotи...”.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki – Halima Xudoyberdiyevaning deyarli barcha she’rlarida chuqur insoniy va ijtimoiy iztiroblar, dardlar, sevinchlar, olivjanob xayollar, mardona o‘ylar juda ta’sirli, yorqin aks ettirilganligini ko‘rshimiz mumkin.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Halima_Xudoyberdiyeva
2. <https://qomus.info/oz/encyclopedia/x/xudoyberdieva/>
3. https://www-article-cache-.s3.amazonaws.com/uz/Halima_Xudoyberdiyeva

М.СЕЙТНИЯЗОВТЫҢ «ЖИГИРМА ЕКИ» ПОЭМАСЫНЫң ЖАНРЛЫҚ ҲӘМ ҚӨРКЕМЛИК ӨЗГЕШЕЛИКЛЕРИ

Сайымбетов Шарафатдин Уракбаевич

ЎзР ФА Қорақалпоғистон бўлими Қорақалпоқ
гуманитар фанлар илмий-тадқиқот институты, катта илмий ходим
Телефон: (+99891 301-73-13)
ssayimbetov@mail.ru

Аннотация: Мақалада М.Сейтниязовтың «Жигирма еки» поэмасының жанрлық ҳәм қөркемлик өзгешеликлери шығармада қолланылған сүйретлеў усыллары тийкарында ашып берилген.

Калит сўзлар: поэма, лирикалық сүйретлеў, эпикалық баянлаў, авторлық баянлаў, лирикалық шегинис.

ХХ әсир басында халқымыз турмысында өшпес из қалдырган тарийхий ўақыялар талантлы лирик шайыр М.Сейтниязовтың «Жигирма еки» (1965) поэмасында қөркемлик пенен сүйретленди. Бул шығарма ҳаққында белгили поэзия изерталеўшиси Т.Мәмбетниязов «поэма баянлаў усылы менен жазылышты, дым тәсирсиз шығыпты, оның сюжети оқыўшыларға бурыннан белгили»[2, 52] – деген сын пикирлерин билдириди. Дурыс, поэмани оқыў барысында, онда «баянлаў усылы» жетекшилик ететуғындай сезиледи. Лекин, поэмаға теренирек нәзэр салып қарасак, онда шайырдың ой-пикирлери менен бирге, лирикалық қәсийетке ийе қөркем сүйретлеў усылларының да әхмийетли орын ийелегенлигин көриў қыйын емес. Мысалы, бундай қөринис шығарманың басламасынан-ақ, анық қозге тасланады:

Қоздырмас едим мен ески қайғыны,
Бул мәлим болмаса егер маған да!
Бастан асып түсип ҳәсирет қарғыны,
Нешше жүреклерди толқытпағанда!
Сол бир перзентлерин туўылған жери,
Хәр күн, ҳәр saatta жокламағанда;
Егер ғаррый тарийх сол ўақтан бери,
Олардың сырларын сақламағанда;
Сонда гүрсилдеген оқقا аралас,
Соңғы даўыслары шықпағанында [3, 3].

М.Сейтниязовтың «Жигирма еки» поэмасының сюжетинде өткен әсирдин дәслепки шерегинде жана ҳұқимет орнаўы менен халқымыз арасынан жаслардың шет еллере өкігүфа жиберилиўи, бирақ, олардың баспашилар тәрепинен жазықсыз өлтирилиўи реал турмыстық ўақыялар тийкарында сүйретленеди. Оқиғүфа жиберилген жигирма еки жастың бийгұна қыйылған жаны, орынланбаған әрманлары шайыр жүрегин ләрзеге салғаны сыйқыл, китап оқыўшысын да бийпарқ қалдырмайды. Шайыр ХХ әсирдин бас гезинде, заманың алғаўдалғаў болып атырған бир пайытында оқиғүфа атланған жаслардың қайғылы өлимин қөркем сүйретлеўде, қебирек, авторлық баянлаўлардан, лирикалық шегинислер менен пейзажлық ҳәм портретлик сүйретлеўлерден шеберлик пенен пайдаланып отырады. Бул поэманиң лиро-эпикалық сипатын күшетиүгे тәсир жасаған. Мәселен, ески ҳәм жана заман қөриниси менен елдеги болып атырған өзгерислер шайыр тилинен былайынша сүйретленеди:

Елге орнаса да жана ҳұқимет,
Еле оқыў деген жүртқа таң еди.
Қағазға өз атын жазғандай еплеп,
Адамлар табылмас, қалда-қал еди.
Дүзде – қой кейинде жүрген шопанлар,
Билмес еди еле бул қайсы дәўир.
Сөйтеп ағарып-ақ шаш ҳәм сақаллар,
Өтер еди құмда өмир әйтейир [3, 4].

Дурыс, өткен әсирдин дәслепки шерегинде елдеги жағдай усындағы қөринисте болды. Поэманиң сюжети оғада ықшам берилип, онда билим алғы ушын үлкен арзыў-әрманлар менен жолға шыққан жигирма еки жастың дәръя бойында баспашилар тәрепинен атып

өлтирилийи, бул қайғылы ўақыяға шайырдың субъектив қатнасы тийкарында ашып бериледи. Мысалы:

Ох! Усти-үстине атылды оқлар.

Сүў бетин қаплады көк ала тұтин.

Маўқы басылмаған дәртли күшақлар

Хәм жүреклер енди қалдымға пүтин?! [3, 8]

Усылайынша, поэма сюжетиндеги жигирма еки жастың өлими менен байланыслы эпикалық ўақыялар ықшамластырылып, лирикалық қаҳарманның руўхый кеширмелери арқалы көркем сүўретленеди. Поэмалардың қурылышындағы бундай өзгеше усылды башқорт поэмаларын изертлеген А.Р.Киреева былайынша түсіндіреди: «ўақыя-хәдийселер тек ғана объектив баянлау арқалы емес, ал, автордың ойы менен байланыслы «субъективлик» лирикалық бирикпелер арқалы да сүўретленеди» [1, 11].

«Жигирма еки» поэмасын дөретиүдеги шайырдың мақсети шет еллерге билим алыў ушын атланған жаслардың аянышлы тәғдирин көркем сәўлелендіриў болғанлықтан, онда кең көлемли ўақыялар дизбеги берилмейди. Поэмада шайыр XX әсир басында билимлендіриў тарауында жүз берген әхмийетли хәдийселер ҳәм сол дәйирдеги жас әүладтың билим алыўға болған умтылыштары, олардың қайғылы тәғдир ҳаққында ой-пикир жүритеди. Шығармада дөретиүши усы ой-пикирлерин көркемлік пенен жеткерип бериўде, эпикалық ҳәм лирикалық қәсийеттеги көркем сүўретлеў усылларынан пайдаланған. Демек, «Жигирма еки» поэмасы лиро-эпикалық жанрда дөретилген.

Жүўмақлап айтқанда, М.Сейтниязовтың «Жигирма еки» лиро-эпикалық поэмасында өткен әсирде илим-билим сырларын үйрениүге бел байлаған пидағы ел перзентлеринин қайғылы тәғдир шайырдың ишки толғаныштары, налыш сезимлери арқалы көркем сүўретленген. Усылайынша шайыр эпикалық ўақыяларды өзине тән лирикалық сезимлер арқалы көркем сәўлелендірип, поэмалың эмоционаллық сыпатын да арттырыўға ерискен.

Пайдаланған әдебиятлар

1. Киреева А.Р. Структурные особенности современной Башкирской поэмы. Афтореф. канд. диссер. – Уфа, 2004.
2. Мәмбетниязов Т. Жаңа қарақалпақ поэзиясы ҳәм дәйир талабы. – Нөкис: Билим, 1994.
3. Сейтниязов М. Жигирма еки. Поэма // Әмиүдәрья. – Нөкис, 1965, №2.

ÁDEBIYAT SABAĞÍNDA BILIM BERIWDIŃ NÁTIYJELIGIN ARTTÍRÍWDA DIDAKTIKALÍQ SHÍNÍGÍWLARDÍN ÁHMIYETI

Nazqrbaeva Ulbosm Muratbaevna
Qaraqalpaqstan Respublikası Moynaq
rayonı 2-sanlı ulıwma bilim beriw mektebi
Qaraqalpaq tili hám ádebiyatı pánı mügallimi
Телефон:+998(93) 489 95 50
nazarbaevaulbosin@gmail.com

Annotaciya: Bul maqalada oqıtılıshı menen oqıtılıshı arasında doslıq múnásebet, oqıtılıwdı qáliplestiriwdegi metodikalıq paydalaniw maqseti tuwrı jolǵa qoyılǵan. Oqıtılıshı oqıtılıshılardıń óz waziyapasın pánge bolǵan qızıǵıwshılıǵın arttırıwda tuwrı jolǵa qoyǵan. Oqıtılıshı óz tájiriybesinen paydalangan halda oqıtılıshılarǵa insaniylıq páziyletlerdi jetkerip bere algan.

Gilt sózler: Didaktika,Oqıtılıshı, oqıtılıshı, klass, topar, metod,"Jelpigish" metodı

«Didaktika» sóziniń túp deregi grek tilinen alingan bolıp, didaktikos – oqıtılıwga tiyisli bolǵan «oqıtılıshı», al didasko – «úyreniwshı» degen mánını ańlatadı.Didaktika «Ne ushin oqıtılıw? Nege oqıtılıw? Qalay oqıtılıw?» degen sorawlarǵa juwap izleydi. Usıǵan baylanıslı didaktikanıń tiykarǵı kategoriyaları tómendegishe boladı: oqıtılıw procesi, didaktika principleri, oqıtılıw hám bilimlendiriw mazmuni, oqıtılıw iskerligin shólkemlestiriw metodları hám formaları kiredi. Didaktikalıq shinıǵıwlar ádebiyat pániniń barlıq jerlerinde qollansa boladı. Házirgi waqtta mekteplerde “Ádebiyat” pani sabaqları tiykarınan dástúriy hám interaktiv metodlardan paydalaniп ótiledi. Ukrailı belgili metodist ilimpaz A.V.Manzura “Mekteplerde ádebiyatti oqıtılıw metodikası” dep atalǵan oqıtılıw qollanbasında joqarida sóz etilgen metodlar boyinsha bılayinsha túsinik beredi. Onıń aniqlaması boyinsha:

1. Passiv metod - bunda oqıtılıshı sabaq barısında basqarıp bariwshi hám tiykarǵı háreket etiwshi figura sıpatında kórinedi. Al, oqıtılıshı bolsa passiv tińlawshı rólin atqaradı hám oqıtılıshınıń direktivasına baǵınıshlı boladı.

2. Aktiv metod - oqıtılıwdıń bul túrinde oqıtılıshı hám oqıtılıshı sabaq barısında biri-biri menen birge islesedi. Oqıtılıshılar bul oqıtılıw túrinde passiv tińlawshılar emes, al sabaqtıń aktiv qatnasiwshıllarına aylanadı. Oqıtılıshı hám oqıtılıshı tek huqıqlı boladı.

3. Interaktiv metod - oqıtılıwdıń bul túrinde oqıtılıshı tek ǵana oqıtılıshı menen emes, al oqıtılıshılar menen de keń túrde birge islesedi, aktivligin asırıdı. Interaktiv Metodlardı qollanıw barısında bilim alıwshı oqıtılıshılar materialdı ózlestiriw procesinde tolıq huqıqlı qatnasiwshılar retinde kórinedi. Oqıtılıshı tek ǵana tayar bilimler berip qoymastan, oqıtılıshılardı óz betinshe izlenisler alıp bariwǵa talpındıradı.

Interaktiv usıllardıń eń paydalı hám qızıqlı texnologiyalarınan biri - “Jelpigish” (Veer) metodı. “Ádebiyat “ pánı boyinsha ótiletugın metodlardıń barlıǵında da qollanılıwı mümkin. Pán mügallimi “Tildiń kórkemlew quralları” degen temanı ótkende “Jelpigish” usılin qollansa boladı. “Jelpigish” usılı quramalı, kóp terminli shiyelenisken problemalı qásiyettegi temalardı úyreniwge qaratılǵan. Bul texnologiyaniń ózgesheligi sonda, bunda tildiń kórkemlew quralları bolǵan teńew, epitet. metafora, metonimiya, sinekdoxa, inversiya, parallelizm h.t.basqalar tuwralı hár qıylı maǵılwımatlar ýáki aniqlamalar beriledi hám olardıń hár biri óz aldına analiz etiledi. Máselen, epikalıq, dramalıq ýáki lirikalıq shıǵarmalardaǵı metafora hám onıń kórkemlik xızmeti úyreniledi. “Jelpigish” metodı sınap minew, analizlew, anıw hám aqılǵa muwapiq pikirlerdi rawajlandırıwǵa jáne óz ideyaların hám kózqarasların jazba ýáki awizeki formada bayan etiwge, óz pikirlerin qorǵawǵa mümkinshilik jaratadı. “Jelpigish” metodı “Tildiń kórkemlew quralları” dep atalǵan temanı úyretiwdegi hám túrli basqıshlarda úyreniliwi mümkin; Sabaqta oqıtılıshılardıń aktivligin asırıw ushin sabaq processinde balaǵa doslıq múnásebette bolǵan oqıtılıw ortalıǵın qáliplestiriw ushin tiykarınan interaktiv metodlardan paydalaniw maqsetke muwapiq. Sonday metodlardan biri bul kishi toparlarda islew.Kishi toparlarda islewde muǵallim tómendegi qásiyet hám waziyalardi orınlaw lazımlı.

Ádebiyat pánı qıyın boliwı menen bir qatarda qızıqlı pán,buni jánede biliw ushin SIZ sheber ustažlar qolında.Bul pándı oqıtılıshılar jaqsi ózlestiriwi ushin teoriyalıq bilimlerdi ámeliyat penen baylanıstırıw zárúrlıgi búgingi künde óz paydasın tappaqta.

Ádebiyat sabaqlarında balaǵa doslıq múnásebette qáliplestiriwde biz ózımız pán muǵalliminen balalar muǵallimine aylanǵanımız búgingi kúnniń tiykarǵı máseleleriniń biri. Hár bir muǵallim oqıw processinde bilim deregi bolıp qalmastan baǵdarlawshiǵa aylanıp,”men bilmeymen,keliń birgelikte bilip alamız” siyaqlı súrenler menen oqıwshılardı ózleri ústinde izleniwge,kóbirek pikir bildiriwleri ushın baǵdarlawımız zárúr.

Paydalanylǵan ádebiyatlar:

1. Golish L.V. Fayzullaeva , D.M Pedagogik texnologiyalardı modellestiriw hám rejelestiriw. Toshkent 2012
2. Ishmuhammedov R Innovatcion texnologiyalar járdeminde tálim sıpatın asırıw usılları.
3. Manzura.V.A. Mekteplerde ádebiyatti oqıtıw metodikası. Gorlovka, 2010.
4. Paxratdinova.Á. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıw metodikası. Nókis, “Bilim”, 2004.
5. <http://www.eduportal.uz-mektepler>, oqıtıwshı hám oqıwshilar saytı.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 25-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(8-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 28.02.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000